Anna Suska
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie
ORCID: 0000-0003-1059-1898

doi.org/10.34765/sp.0321.a05

ZNACZENIE UPROSZCZONEJ KOMUNIKACJI W PROCESIE LEGITYMIZACJI PRZEPISÓW KONSTYTUCJI

Streszczenie

W artykule opisano znaczenie stosowania prostego języka w komunikacji konstytucyjnej i wynikających z tego korzyści. Autorka inspirowała się obserwacjami sytuacji politycznej w Polsce i na świecie, które wykazały istnienie coraz silniejszych tendencji manipulacyjnych i populistycznych zniekształcających przepisy prawa, wartości i zasady konstytucyjne. W artykule pokazano rolę konstytucji w państwie i społeczeństwie, istotę i dynamikę procesów legitymizacyjnych, a także pozytywy płynące z uproszczonej komunikacji o konstytucji dla akceptacji porządku prawnego, konstytucyjnych zasad i wartości. Główny wniosek z artykułu jest następujący: praktyczna znajomość prawa konstytucyjnego zwiększa świadomość społeczeństwa, skuteczność jego funkcjonowania w systemie politycznym oraz zmniejsza prawdopodobieństwo wystąpienia ideologicznych manipulacji i nadużyć władzy.

Słowa kluczowe: komunikacja, konstytucja, kultura polityczna, legitymizacja, *plain language*.
Kody JEL: K39

Anna Suska

THE IMPORTANCE OF SIMPLIFIED COMMUNICATION IN THE PROCESS OF LEGITIMIZING THE CONSTITUTIONAL PROVISIONS

Abstract

The article aims to describe the importance of using plain language in constitutional communication and the resulting benefits. It was inspired by observations of the political situation in Poland and in the world, which showed the existence of growing manipulative and populist tendencies distorting the law, value, and constitutional principles. The article shows the role of the constitution in the state and society, the essence and dynamics of legitimizing processes, as well as the benefits of simplified communication about the constitution for the acceptance of the legal order, constitutional principles, and values. The main conclusion from the article is that the practical knowledge of constitutional law increases the awareness of society, the effectiveness of its functioning in the political system, and reduces the likelihood of ideological manipulations and abuses of the authorities.

Keywords: communication, constitution, political culture, legitimization, plain language.
JEL Codes: K39

Wprowadzenie

Współcześnie coraz wyraźniej podkreśla się, że nauka nie powinna być jedynie teoretycznym opisem rzeczywistości, ale również pretendować do tego, by tworzyć scenariusze wskazujące wzory zachowań i sposoby niwelowania nierówności. Większy nacisk kładzie się na jej społeczno-edukacyjną funkcję – upraszczanie i popularyzowanie przekazu – oraz wartości poznawcze, co w konsekwencji ma przyczynić się do budowania bardziej świadomego i inkluzywnego społeczeństwa.

Celem niniejszego artykułu jest wykazanie istotnej roli informowania o przepisach ustawy zasadniczej w przystępny dla społeczeństwa sposób i jego pozytywnego wpływu na procesy legitymizacji konstytucji oraz wpisanych

w jej treść zasad i wartości. Obserwacja ogólnoświatowych trendów politycznych oraz dyskursu, który im towarzyszy, wykazała istnienie coraz silniejszych tendencji manipulacyjnych i populistycznych zniekształcających pierwotny przekaz aktów prawnych o najwyższej randze obowiązywania, co przyczynia się do tworzenia konfliktów społecznych, dezintegracji obywateli oraz obchodzenia lub też całkowitego odrzucenia demokratycznych – umocowanych konstytucyjnie – procedur w procesie rządzenia państwem. Artykuł stanowi próbę wypracowania zaleceń, które mogą pomóc ekspertom w dotarciu z przekazem do społeczeństwa, zwiększeniu wiedzy obywateli i umocnieniu kultury politycznej. Autorka poszukuje odpowiedzi na pytanie o sposób zwiększenia legitymacji ustawy zasadniczej za pomocą komunikacji.

W badaniach wykorzystano lingwistyczną i retoryczną analizę języka prawa oraz języka prawniczego, co pozwoliło na wykazanie cech tych dwóch odmian języka specjalistycznego, a także zidentyfikowanie możliwych trudności w interpretacji i rozumieniu formułowanego za ich pomocą przekazu. W skonkretyzowaniu problemów wynikających ze specyfiki organizacji tekstu i cech językowych ustaw zasadniczych pomogła natomiast analiza genologiczna, która zajmuje się badaniem gatunków wypowiedzi.

Rola ustawy zasadniczej w systemie politycznym państwa

Uchwalenie nowej konstytucji stanowi niezwykle istotne wydarzenie w historii każdego kraju. Z jednej strony jest to moment zamknięcia określonego etapu jego funkcjonowania, który uwzględnia cały dotychczasowy dorobek polityczno-prawny, a z drugiej nowa ustawa zasadnicza stanowi swoisty impuls ustrojowy i siłę napędową, które umożliwiają rozwój państwa i społeczeństwa w kierunku zgodnym z wartościami, normami oraz zasadami uwzględnionymi w jej treści (Balicki 2019, s. 180). Nie ulega wątpliwości, że ustawa zasadnicza należycie spełnia swoją ustrojową i prawotwórczą rolę wtedy, gdy stanowi fundament gwarantujący państwu stabilność, porządek i bezpieczeństwo. Aby tak się stało, konieczne jest wykreowanie w ramach jej przepisów systemu rządów efektywnych i umiarkowanych, które mają zdolność do osiągania ważkich społecznie celów, lecz jednocześnie respektują godność i wolność człowieka i obywatela. Niezwykle istotne jest to, aby przepisy konstytucyjne miały określoną dynamikę, dzięki której można je dostosowywać do panujących

warunków życia społecznego i przez to elastycznie reagować na zmiany zachodzące w świecie. Jak zauważają Tomasz Słomka i Anna Materska-Sosnowska (2012, s. 7), ustawa zasadnicza ma działać jak „obywatelska tarcza" w razie degeneracji osób sprawujących władzę, ale równocześnie jak „obywatelski katechizm" będący zbiorem zasad i wartości, które integrują społeczeństwo. Ponadto musi uwzględniać system aksjologiczny, z którym utożsamia się społeczeństwo i faktyczne stosunki sił, które je spajają. W przeciwnym wypadku nie będzie ona prawem znaczącym i szanowanym przez obywateli. Niezwykle trafnie i obrazowo opisał tę zależność Ferdynand Lassale (1907, s. 17–18), który posłużył się metaforą jabłoni i figowca. Otóż, jeżeli w ogrodzie zostanie posadzona jabłoń, ale pojawi się na niej napis głoszący, że jest to drzewo figowe, żadna siła nie sprawi, że jabłoń zamieni się w figę – nawet w wypadku, gdy jej właściciel będzie twardo zapewniał wszystkich wokół, że jest w posiadaniu drzewa figowego. Jabłoń nie zmieni swojej natury, a jej owocami nadal będą jabłka, nie figi. Podobnie jest z konstytucjami – konstytucja rzeczywista, czyli taka, której przepisy wynikają ze stosunku sił społecznych i faktycznych wartości, będzie wypierała konstytucję pisaną, która nie posiada umocowania w autentycznych relacjach społecznych. Z tego względu twórcy ustaw zasadniczych za każdym razem muszą zadbać o to, aby akty te uwzględniały w możliwie największym stopniu przekonania obywateli, ponieważ wpływa to korzystnie na akceptację oraz stosowanie spisanego i wprowadzonego prawa.

Należy również zauważyć, że struktura postanowień zawartych w ustawie zasadniczej jest otwarta i dzięki temu konstytucja uzyskuje elastyczność, przez co łatwiej można ją dostosować do zmieniającej się rzeczywistości społecznej bez uszczerbku dla obowiązujących przepisów. Innymi słowy, konstytucję projektuje się w taki sposób, aby mogła przetrwać okres dłuższy niż np. jeden rząd czy kilka dekad i sprawdzała się także w sytuacjach kryzysowych, wymagających nadzwyczajnych działań. Ustawa zasadnicza nieposiadająca tej cechy, a więc interpretowana jedynie w sposób pozwalający na rozwiązywanie problemów istniejących w czasie jej tworzenia i uchwalenia, nie spełniłaby swojej podstawowej roli w państwie i w przyszłości mogłaby zostać potraktowana wyłącznie w kategoriach źródła historycznego.

Konstytucję tworzy się przede wszystkim po to, aby wyznaczyć granice działania władzy oraz chronić prawa i wolności jednostki, co zapewnia możliwość rozwiązywania realnych problemów obywateli. Ignorowanie społecznej funkcji konstytucji przez instytucje publiczne może skutkować tym, że państwo nie będzie wypełniało swoich podstawowych obowiązków, a osoby posiadające władzę skupią się przede wszystkim na walce z problemami

stworzonymi przez siebie, co może objawiać się ciągłym poprawianiem i reformowaniem prawa, uchwalaniem i wydawaniem aktów niezgodnych z ustawą zasadniczą oraz wymagających w przyszłości korekty, a także tworzeniem sporów o charakterze polityczno-medialnym, które w rzeczywistości są spektaklem z dobrze obliczonymi skutkami i nie wpływają na rozwiązywanie realnych problemów (Piotrowski 2011, s. 43–62; Suska 2018, s. 305–313).

Istota i dynamika procesów legitymizacji

Seymour Martin Lipset (1995, s. 81–86) wskazuje trzy ogólne warunki stabilności państwa: poziom rozwoju gospodarczego, sprawność systemu politycznego oraz jego legitymizację. W literaturze z zakresu nauk o polityce i administracji dokonano rozróżnienia na legitymizację oraz legitymację polityczną. Legitymizacja jest długotrwałym i wielowątkowym procesem wytwarzania poparcia dla systemu politycznego i tworzących go elementów (w tym dla konstytucji, jako fundamentu ustroju państwa), natomiast legitymacja stanowi jej skutek i kończy proces legitymizacji (Sobkowiak 1998, s. 153). David Easton wyróżnił trzy wymiary legitymizacji: ideologiczny – uznanie wartości i zasad stanowiących podstawę systemu politycznego, strukturalny – akceptowanie norm proceduralnych budujących system polityczny, a także personalny – aprobowanie (niekoniecznie powiązane z wyrażaniem pełnego poparcia) konkretnych osób sprawujących funkcje publiczne (Antoszewski 1996, s. 186–187). Równoczesne występowanie tych trzech wymiarów stanowi typ idealny legitymizacji.

Procesy legitymizacyjne są złożone i przebiegają w stale – mniej lub bardziej – zmieniającym się otoczeniu, przez co na każdym poziomie systemu politycznego mogą równocześnie występować bodźce legitymizacyjne oraz delegitymizacyjne inspirowane w sposób świadomy bądź nie przez różne podmioty. Gerd Meyer opisał kilka czynników, które jego zdaniem oddziałują na uczestników procesu legitymizacji i są w stanie zmienić jego przebieg. Zaliczył do nich:

- kulturowe i normatywne fundamenty budujące społeczeństwo;
- istnienie demokratycznych instytucji, procedur i sposobów podejmowania decyzji;
- sposób działania elit władzy oparty na kryteriach odnoszących się do poczucia odpowiedzialności publicznej, racjonalności decyzji, efektywności, praworządności, a także zdolnościach przywódczych aktorów sceny politycznej oraz występowaniu u nich poczucia moralności i etyki;

- osiągnięcia systemu politycznego odbierane pozytywnie przez społeczeństwo;
- subiektywne podstawy legitymizacji, do których zaliczają się typy postaw obywatelskich, osobowość jednostki, kultura polityczna danej zbiorowości czy jej mentalność (Sobkowiak 1998, s. 158, 160).

Spośród wymienionych czynników to właśnie kwestia kultury politycznej i sposoby jej budowania mają kluczowe znaczenie w rozważaniach nad wykorzystaniem procesów komunikacyjnych w procesie społecznej legitymizacji ustawy zasadniczej.

Termin „kultura polityczna" stał się kategorią politologiczną za sprawą Gabriela Almonda, który w latach 50. XX w. zaprezentował jego ogólne ujęcie jako zbiór indywidualnych postaw oraz orientacji politycznych uczestników danego systemu, które stanowią podstawę działań politycznych oraz ich uzasadnienie. Ta definicja traktowana jest jako ujęcie wąskie, natomiast autorstwo ujęcia szerokiego przypisuje się Józefowi Kądzielskiemu, który w swojej propozycji definicji uwzględnił „ogół postaw, poglądów i zachowań politycznych społeczeństwa wraz z kształtującymi je i wyrażającymi ideami, wartościami i wzorcami działalności oraz instytucjami, organizacjami i przepisami (ustawy, rozporządzenia itp.) stwarzającymi w granicach danego państwa polityczne ramy dla ich praktycznej realizacji" (Garlicki, Noga-Bogomilski 2004, s. 34–35). Warto odnotować, że kultura społeczeństw narodowych bardzo rzadko jest całkowicie jednorodna, a o wiele częściej różni się od siebie w zależności od podziałów istniejących w społeczeństwie (religijnych, etnicznych, klasowych, regionalnych, generacyjnych itd.). Wśród komponentów kultury politycznej znajdują się m.in.:

- wiedza o polityce, znajomość faktów i przejawianie zainteresowania nimi;
- umiejętność oceny i wartościowania zjawisk politycznych, w tym także działań podejmowanych przez aktorów politycznych;
- emocjonalne aspekty postaw politycznych, np. związane z patriotyzmem, miłością do ojczyzny i nienawiścią do wrogów;
- wzory zachowań politycznych uznawane w społeczeństwie, dzięki którym powstają niepisane normy dotyczące tego, jak można, a jak nie należy postępować w życiu politycznym (Wiatr 1999, s. 189).

W procesie legitymizacji konstytucji zasadnicze znaczenie ma poziom wiedzy społeczeństwa na temat jej przepisów, który w miarę możliwości powinien być jak najbardziej ujednolicony we wszystkich grupach społecznych.

W przypadku braku komunikacji eksperckiej prowadzonej na odpowiednim poziomie zrozumienia, związanej z chęcią wyjaśnienia konkretnych przepisów i norm konstytucyjnych, w miejscu rzetelnej interpretacji konstytucji pojawiają osobiste przekonania, niekoniecznie oparte na pełnych i pogłębionych analizach istoty artykułów ustawy zasadniczej, a co więcej, bardzo łatwo poddające się wszelkiego rodzaju manipulacjom, zafałszowaniu i ideologizacji przekazu. Jak słusznie zauważył Tadeusz Klementewicz (1996, s. 170), potoczna wiedza o polityce, a więc i potoczna wiedza o konstytucji, ma wiele słabości, a w istocie jest „krzywym zwierciadłem" świata polityki. Te słabości wynikają przede wszystkim z przyjęcia wąskiej perspektywy – zarówno czasowej, jak i przestrzennej – która w centrum umieszcza konkretną jednostkę (lub grupę) oraz jej przeżycia i emocje w teraźniejszości. Wiedza potoczna jest bardzo podatna na sugestie, manipulacje oraz teorie spiskowe, przez co osoba, która ją posiada i nie wykazuje woli zgłębienia danego obszaru chociażby przez skonsultowanie swoich przemyśleń ze specjalistą, łatwiej ulega wpływom konkretnych grup, którym zależy, aby wprowadzić do dyskursu publicznego określony sposób myślenia i mówienia na dany temat.

Komunikowanie o konstytucji jako forma jej legitymizacji w społeczeństwie

Współcześnie coraz częściej dostrzega się i uznaje istotną rolę komunikacji w oddziaływaniu na procesy społeczne i polityczne. John Locke jako pierwszy mówił o tym, że zaplanowana, przemyślana i skuteczna komunikacja to rzecz niezbędna w liberalnym, pluralistycznym społeczeństwie, ponieważ poszerza grono podmiotów, które mają szansę zrozumieć nierzadko skomplikowane zasady i mechanizmy ustrojowe, co dodatnio wpływa na poczucie silniejszego związania jednostki z państwem i wspólnotą (Shepherd 1999, s. 156). Mimo że regularnie postuluje się stosowanie możliwie najprostszych pojęć w komunikowaniu publicznym, to nadal naukowcy, a zwłaszcza prawnicy, nie wypracowali odpowiednich metod do prostego wyjaśniania skomplikowanych przepisów prawnych, ze szczególnym uwzględnieniem przepisów konstytucyjnych. W Polsce właściwie dopiero teraz szerzej mówi się o rozpowszechnionym w krajach zachodnich stylu komunikowania określanym jako *plain language*, tłumaczonym na język polski jako *prosty język*. W dyskursie stosowane jest także określenie *plain Polish* (*prosty język polski*, *prosta polszczyzna*), które jest

analogią do angielskiego *plain English*. Idea *prostego języka* polega na komunikowaniu się za pomocą wyrażeń jasnych i zrozumiałych dla przeciętnego człowieka oraz przy użyciu tylko tych słów, które są naprawdę potrzebne do przyswojenia komunikatu. Nie chodzi bynajmniej o stosowanie słów zupełnie nieskomplikowanych (jak w komunikacji z dziećmi), lecz o to, aby odbiorca mógł skoncentrować się na przesłaniu, które niesie ze sobą komunikat, na jego celach, skutkach i delegowanych działaniach, a nie na tym, jak skomplikowanym językiem jest on przekazywany (Eagleson 2020). Podstawowe założenie *plain language* to sposób pisania i mówienia dostosowany do możliwości zwykłego człowieka, otaczanego coraz większą ilością informacji, manipulacji i nadinterpretacji (Piekot, Zarzeczny, Moroń 2015, s. 100). Na świecie standardy prostego języka wprowadza się na dwa sposoby – formalny, związany z uchwalaniem i wprowadzaniem konkretnych aktów prawnych normujących językowe zasady tworzenia przepisów prawa oraz zasady komunikacji urzędowo-administracyjnej, a także nieformalny polegający na organizowaniu kampanii społecznych na rzecz wzrostu świadomości komunikacyjnej autorów tekstów publicznych, np. aktów prawnych (Piekot, Maziarz 2014, s. 309). Można również zaobserwować pewną odmianę sposobu nieformalnego, która polega na ustnym bądź pisemnym tłumaczeniu skomplikowanych tekstów bez pisania ich od nowa (np. wyjaśnianie i interpretacja przepisu konstytucji w języku ogólnym, a nie specjalistycznym języku prawniczym, zamiast pisania nowej ustawy zasadniczej zgodnie z zasadami prostego języka).

Zwolennicy i popularyzatorzy *plain language* swoimi postulatami wyraźnie nawiązują do koncepcji działania komunikacyjnego autorstwa Jürgena Habermasa, która ma na celu zrekonstruowanie odpowiednich warunków sytuacji komunikacyjnej, tak by proces był efektywny i produktywny, zarówno w aspekcie indywidualnym, jak i społecznym. Zdaniem niemieckiego filozofa działanie komunikacyjne to działanie zorientowane na cel (Habermas 1987, s. 159), a każdy akt mowy powinien realizować cztery „roszczenia do ważności": zrozumiałość, wiarygodność, prawdziwość, słuszność normatywna (Habermas 1999, s. 187). Nadawca komunikatu „musi wybierać zrozumiałe wyrażenia, tak aby mówiący i słuchający mogli rozumieć się nawzajem. Mówiący musi mieć intencję zakomunikowania prawdziwego sądu (…), tak aby słuchacz mógł podzielać wiedzę mówiącego. Mówiący musi chcieć wyrażać swe intencje wiarygodnie, tak aby słuchacz mógł wierzyć jego wypowiedzi (…). W końcu mówiący musi wybierać wyrażenia, które są słuszne (…) – tak aby słuchacz mógł zaakceptować wypowiedzi, a mówiący i słuchacz mogli zgodzić się ze sobą co do wypowiedzi ze względu na jej tło normatywne" (Szahaj

1990, s. 96). Habermas krytykuje instrumentalne wykorzystanie języka i argumentacji, które ma służyć manipulacji, a także celowe tworzenie komunikatów niezrozumiałych dla przeciętnego uczestnika dyskursu. Funkcjonując w zgodzie z opisanymi zasadami, styl komunikowania określany jako *plain language* ma przede wszystkim ułatwiać zrozumienie przekazu. Nie powinien zawierać zbyt wielu określeń specjalistycznych, jeżeli nie są one potrzebne do osiągnięcia celu założonego przez nadawcę, jak również nie powinien zanadto rozwlekać treści komunikatu, ale wykorzystać tylko tyle słów, ile jest możliwych do osiągnięcia celu wypowiedzi. Dotyczy to zwłaszcza tekstów o charakterze urzędowym, administracyjnym i prawniczym, których struktury znacznie różnią się od języka używanego na co dzień pod względem stopnia wyspecjalizowania słownictwa, morfologii, składni i semantyki, a także wielu innych cech językowych (Wydick 2005, s. 3–6).

Teksty konstytucji należy uznać za specyficzne zarówno pod względem treści, jak i formy. Ich język jest bardziej złożony, zawiera specjalistyczne terminy i zasady odnoszące się do języka prawniczego, a ich forma – zwłaszcza w przypadku preambuły – jest uroczysta i podniosła, co nie wpływa dobrze na proces ich zrozumienia. Treści aktów konstytucyjnych towarzyszy większa niepewność kontekstowa (Yung 2016, s. 307), co oznacza, że odbiorcy nie zawsze są w stanie zrozumieć przekaz bez posiadania dodatkowych informacji, które pomagają w jego zinterpretowaniu. Dominuje w nich „władczy suchy styl normatywny z wysoką frekwencją nakazów, obowiązków i uprawnień, ale, w przeciwieństwie do innych gatunków sfery urzędowo-prawnej, silnie obecne są też elementy wysokiego, kunsztownego stylu retorycznego, realizowanego nie tylko w preambule, ale także w uroczystych aktach ślubowań" (Malinowska 2017, s. 67). Dodatkowym utrudnieniem w pełnym zrozumieniu przekazu przepisów konstytucyjnych jest fakt, że ustawa zasadnicza ma otwartą strukturę, która dopuszcza dość znaczny stopień ogólności części jej norm – zwłaszcza tych zawierających zasadnicze rozstrzygnięcia w najważniejszych sprawach i regulujących stosunki między jednostkami, państwem a społeczeństwem. Wyrażone są one głównie za pomocą postanowień wyznaczających prognozy i cele – niekoniecznie jednoznacznie sprecyzowanych i nie zawsze znajdujących się w towarzystwie sposobów i środków ich realizacji (Jakuszewicz 2014, s. 75). Poza tym przepisy charakteryzujące się wysokim stopniem ogólności nasycane są znaczeniem w wyniku długotrwałego stosowania prawa (w przypadku polskiej ustawy zasadniczej są to zwłaszcza normy obecne w pierwszych dwóch rozdziałach). Ponadto warto zauważyć, że najczęściej „treść konstytucji jest wynikiem politycznego kompromisu, przy

czym niektóre jej przepisy nie są niczym innym jak tylko wyrazem faktycznego braku porozumienia. W takich przypadkach zakodowana jest w nich polityczna intencja odłożenia w czasie merytorycznych decyzji" (Brzozowski 2014, s. 9). Chodzi o to, że ustrojodawcy mogą zgadzać się co do słów, które tworzą treść przepisów, ale nie co do ich znaczeń i ten brak zgody jest widoczny w przekazie formułowanym przez normy ustawy zasadniczej. Wymienione cechy konstytucji sprawiają, że dla znacznej części obywateli akty te są w dużej mierze niezrozumiałe lub też trudne do zrozumienia bez odwołania się do innych kontekstów i źródeł, jak np. komentarze do konstytucji, monografie dotyczące poszczególnych zasad i wartości konstytucyjnych czy orzeczenia sądów konstytucyjnych.

Konstytucja może stanowić swoisty impuls do uczenia się, refleksji nad obowiązującym ustrojem politycznym i jego instytucjami. Niemiecki konstytucjonalista Peter Häberle (1975, s. 297–305) stwierdził nawet, że ustawa zasadnicza jest „procesem publicznym", ponieważ stanowi przede wszystkim wartość kulturową spełniającą określone cele wychowawcze, a zasady i wartości w niej zawarte zyskują z czasem na sile wyrazu i obowiązywaniu. Wynika z tego, że większa znajomość przepisów ustawy zasadniczej i świadomość ich funkcjonowania wpływa na poziom ich akceptacji, co w konsekwencji realnie przekłada się na jakość życia w danym państwie. Społeczeństwo posiadające wiedzę w zakresie swoich praw, środków ich ochrony i możliwości egzekwowania jest o wiele trudniejsze do zmanipulowania w sytuacji, gdy władza dąży do przekroczenia swoich uprawnień i zapewnienia sobie dodatkowych, często sprzecznych z konstytucją, kompetencji, przez co z premedytacją osłabia instytucje demokratyczne.

Komunikowanie o przepisach, zasadach i wartościach konstytucji jest szczególnie ważne w państwach młodej demokracji – takich jak Polska – które jeszcze nie wypracowały mechanizmów trwałej kultury politycznej, zwłaszcza w zakresie świadomości prawa i jego poszanowania oraz racjonalnej oceny zjawisk politycznych opartej na znajomości faktów, opracowań naukowych i pozbawionej nasycenia emocjonalnego. Są to jednak procesy trudne do osiągnięcia również w państwach o ugruntowanej demokracji, bowiem nie jest możliwe, aby wszyscy obywatele w równym stopniu interesowali się polityką, uczestniczyli w niej i orientowali się w bieżących sprawach. Ponadto, jak zauważyła Ewa Łętowska (2020), „kształtowanie standardów prawa (państwa prawa) wymaga wykształcenia zaufania do prawa i sądów. To także trwa. (…) Transformacja jest ewolucją, a ewolucja postaw i mentalności wymaga czasu". Z tych właśnie powodów niezwykle istotna jest rola osób posiadających

wiedzę, umiejętności oraz autorytet w zakresie nauk politycznych i prawnych, a zwłaszcza prawa konstytucyjnego, które mogą upraszczać przepisy trudne do zrozumienia w oryginalnym brzmieniu, odpowiednio je interpretować i nadawać im szerszego znaczenia dzięki odniesieniu do wybranych przypadków, a także sytuacji życia codziennego.

W procesie podnoszenia świadomości społecznej na temat konstytucji oraz stanowionego przez nią porządku prawnego należy dążyć do tego, aby obywatele postrzegali ustawę zasadniczą nie jako zbiór abstrakcyjnych przepisów, lecz jako prawo, które nieustannie im towarzyszy, służy utrwalaniu stosunków społecznych i ich stabilizacji, daje podstawę do oceny poczynań organów władzy, broni ich przed nadużyciami ze strony tej władzy i określa reguły, według których każdy powinien postępować. Brak działań na rzecz komunikowania o ustawie zasadniczej podejmowanych przez naukowców, sędziów, ustawodawców, organizacje pozarządowe i inne podmioty mające wiedzę w tym zakresie sprawia, że w miejsce prawa i jego interpretacji wchodzi ideologia (Yung 2016, s. 360), która zniekształca obraz rzeczywistości i znacznie utrudnia egzekwowanie praw rzeczywistych. Demokratyczne państwo prawne, w ramach którego istnieje społeczeństwo pluralistyczne, a państwo rozumiane jest jako dobro wspólne wszystkich obywateli, powinno być „aideowe", ponieważ jego głównym zadaniem jest stworzenie przestrzeni do dyskusji oraz szukanie wspólnego mianownika „dla wielu różnie ideowo zorientowanych grup" (Łętowska 1995, s. 107).

Podsumowanie

Rzeczywistą akceptację ustawy zasadniczej w społeczeństwie zapewnia włączanie do jej przepisów jak najszerszej reprezentacji przekonań obywateli i wyznawanych przez nich wartości. Twórca konstytucji musi uwzględniać faktyczne stosunki sił spajających społeczeństwo i zadbać o brak napięć między płaszczyzną doktrynalną, normatywną i obszarem stosunków społecznych. Otwarta struktura ustawy zasadniczej i określony stopień ogólności części stanowionych przez nią norm umożliwiają jej dostosowanie do zmieniającej się rzeczywistości społeczno-politycznej bez uszczerbku dla obowiązujących przepisów. Zapewnia to trwanie konstytucji niezależnie od zmian rządów i jej funkcjonowanie w sytuacjach nadzwyczajnych.

Niedostrzeganym przez polskich ekspertów obszarem o ogromnym potencjale oddziaływania na świadomość i postawy obywateli jest komunikowanie o konstytucji, zwłaszcza w zakresie praw i wolności człowieka oraz sposobów ich ochrony. Jedynie odpowiednio przekazana wiedza praktyczna na temat prawa konstytucyjnego zwiększa świadomość społeczeństwa i pozwala jednostkom na bardziej efektywne funkcjonowanie w ramach systemu politycznego państwa. Dodatkowo wpływa na zmniejszenie prawdopodobieństwa wystąpienia sytuacji, w której organy władzy publicznej manipulują przekazem i nadużywają władzy. Proces komunikowania powinien odbywać się w sposób jak najbardziej przystępny dla przeciętnego uczestnika dyskursu i skupiać się w szczególności na przekazaniu wiedzy praktycznej na temat przepisów ustawy zasadniczej. Społeczeństwo świadome swoich praw w bardziej zdecydowany sposób egzekwuje poszanowanie przysługujących im gwarancji konstytucyjnych, co przyczynia się do podnoszenia poziomu kultury politycznej, rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i poprawienia jakości demokracji. Poza tym tam, gdzie nie występuje proces skutecznego komunikowania o ustawie zasadniczej, pojawiają się różne ideologie zniekształcające rzeczywisty obraz porządku prawnego i zastępujące rzeczową wykładnię prawa konstytucyjnego.

Bibliografia

Antoszewski A. (1996), *Legitymizacja władzy*, (w:) Antoszewski A., Herbut R. (red.), *Leksykon politologii wraz z aneksem. Partie, parlament, wybory (1989–1997)*, Wydawnictwo Atla 2, Wrocław.

Balicki R. (2019), *Władza sądownicza w Polsce – model konstytucyjny i rzeczywistość polityczna po wyborach w 2015 roku*, (w:) Słomka T. (red.), *Demokracja konstytucyjna w Polsce*, Elipsa, Warszawa.

Brzozowski W. (2014), *Obejście konstytucji*, „Państwo i Prawo", nr 9.

Eagleson R. (2020), *Short Definition of Plain Language*, https://www.plainlanguage.gov/about/definitions/short-definition/ [dostęp: 22.12.2020].

Garlicki J., Noga-Bogomilski A. (2004), *Kultura polityczna w społeczeństwie demokratycznym*, Oficyna Wydawnicza ASPRA, Warszawa.

Habermas J. (1987), *Aspekty racjonalności działania*, (w:) Kaniowski A.M., Szahaj A. (red.), *Wokół teorii krytycznej*, Warszawskie Centrum Studenckiego Ruchu Naukowego, Warszawa.

Habermas J. (1999), *Teoria działania komunikacyjnego. Racjonalność działania a racjonalność społeczna*, t. 1, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Häberle P. (1975), *Die offene Gesellschaft der Verfassungsinterpreten*, „Juristenzeitung", No. 30.

Jakuszewicz A. (2014), *Wykładnia konstytucji jako proces konkretyzacji*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego", nr 1.

Klementewicz T. (1996), *Mądry politolog po szkodzie polityka. O praktycznej funkcji nauki o polityce*, „Studia Politologiczne", nr 1.

Lassale F. (1907), *O istocie konstytucji*, nakł. Biblioteki Ludowej, Warszawa.

Lipset S.M. (1995), *Homo politicus. Społeczne podstawy polityki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Łętowska E. (1995), *Po co ludziom konstytucja*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa.

Łętowska E. (2020), *Konstytucja i poezja*, https://www.zeszytyliterackie.pl/ewa-letowska-konstytucja-i-poezja/?cli_action=16100134974.464 [dostęp: 22.12.2020].

Malinowska E. (2017), *Styl gatunkowy konstytucji*, "Comparative Legilinguistics", nr 31.

Piekot T., Maziarz M. (2014), *Styl „plain language" i przystępność języka publicznego jako nowy kierunek w polskiej polityce językowej*, „Język a Kultura", nr 21.

Piekot T., Zarzeczny G., Moroń E. (2015), *Upraszczanie tekstu użytkowego jako (współ)działanie. Perspektywa prostej polszczyzny*, (w:) Niebrzegowska-Bartmińska S., Nowosad-Bakalarczyk M., Piekot T. (red.), *Działania na tekście. Przekład – redagowanie – ilustrowanie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.

Piotrowski R. (2011), *Społeczeństwo obywatelskie w świetle Traktatu z Lizbony*, (w:) Szyszkowska M., Maciejewski S. (red.), *Polska bez Polskiego Czerwonego Krzyża?!*, Elipsa, Warszawa.

Shepherd G.J. (1999), *Advances in Communication Theory: A Critical Review*, "Journal of Communication", No. 49(3).

Słomka T., Materska-Sosnowska A. (2012), *Wprowadzenie*, (w:) Słomka T., Materska-Sosnowska A., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. – ciągłość i zmiana*, Elipsa, Warszawa.

Sobkowiak L. (1998), *Legitymacja polityczna*, (w:) Jabłoński A.W., Sobkowiak L. (red.), *Studia z teorii polityki*, t. 2, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.

Suska A. (2018), *Dlaczego łatwiej obrazić niż użyć racjonalnego argumentu? Tendencje agresywne w języku polskim*, (w:) Cygan S. (red.), *Język jako świadectwo kultury. Język. Kultura. Społeczeństwo II*, Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Kielce.

Szahaj A. (1990), *Krytyka, emancypacja, dialog. Jürgen Habermas w poszukiwaniu nowego paradygmatu teorii krytycznej*, Universitas, Warszawa.
Wiatr J.J. (1999), *Socjologia polityki*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar", Warszawa.
Wydick R. (2005), *Plain English for lawyers: Teacher's manual*, Carolina Academic Press, Durham, North Carolina.
Yung C.R. (2016), *Constitutional communication*, "Boston University Law Review", No 96.

Afiliacja: **mgr Anna Suska**
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie
Szkoła Doktorska
ul. Madalińskiego 6/8
02-513 Warszawa
e-mail: a.suska137@gmail.com